ISSN 2181-0000
Doi Journal 10.26739/2181-0000

JOURNAL OF MAMUN SCIENCE

Volume 4, Issue 2 2026

ISSN 2181-0000
Doi Journal 10.26739/2181-0000

«MA'MUN SCIENCE» JURNALI

4 JILD, 2 SON

ЖУРНАЛ «MAMUN SCIENCE»

ТОМ 4, НОМЕР 2

JOURNAL OF «MAMUN SCIENCE»

VOLUME 4, ISSUE 2

ТОШКЕНТ-2026

«MA’MUN SCIENCE» JURNALI

ЖУРНАЛ «MA’MUN SCIENCE» | JOURNAL OF «MAMUN SCIENCE»

№2 (2026) DOI http://dx.doi.org/10.26739/2181-0000-2026-2

Бош муҳаррир: | Главный редактор: Chief Editor:

Matyakubov Umidjon Raximovich
(i.f.d., prof.)

Бош муҳаррир ўринбосари: | Заместитель главного редактора: | Deputy Chief Editor:

Xudoynazarov Egambergan Madrahimovich
(PhD., dots.)

TAHRIRIY MASLAHAT KENGASHI | EDITORIAL BOARD | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

FILOLOGIYA FANLARI

O‘rozboyev Abdulla Durdibayevich
Filologiya fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Oybek Saporboyevich
Filologiya fanlari doktori (DSc), professor
O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti
Galiyeva Margarita Rafaelovna
Filologiya fanlari doktori (DSc), professor
O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti
Nasrullayeva Nafisa Zafarovna
Filologiya fanlari doktori (DSc), professor
Samarqand davlat chet tillari instituti
Cho‘ponov Otanazar Otojonovich
Filologiya fanlari doktori (DSc)
Urganch davlat universiteti
Yakubova Matluba Tajibayevna
Filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
Ma’mun Universiteti NTM
Matnazarov Javlanbek Kabulovich
Filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
Ma’mun Universiteti NTM

TARIX FANLARI

Anatoliy Sagdullayevich Sagdullayev
Tarix fanlari doktori, professor; akademik
O‘zbekiston Respublikasi Fanlar
akademiyasining haqiqiy a’zosi
Ashirov Adhamjon Azimbayevich
Tarix fanlari doktori, professor,
O‘zbekiston Respublikasi
Fanlar akademiyasi Tarix instituti.
Shaydurov Vladimir Nikolayevich
Tarix fanlari doktori, dotsent
Leningrad davlat universiteti Rossiya
Abdullayev Utkir Ismoilovich
Tarix fanlari doktori (DSc),
dotsent Urganch davlat universiteti
Matkarimova Sadoqat Maqsudovna
Tarix fanlari doktori (DSc), dotsent
Ma’mun Universiteti NTM
Abdullayev Timur Pulatovich
Tarix fanlari nomzodi, dotsent
Ma’mun Universiteti NTM
Abdalov Umidbek Matniyazovich
Tarix fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD),
Dotsent Ma’mun Universiteti NTM
Yunusxo‘jayev habibulla Zafar o‘g‘li
Tarix fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD),
Dotsent Ma’mun Universiteti NTM

PSIXOLOGIYA FANLARI

Shoumarov G‘ayrat Baxromovich
Psixologiya fanlari doktori, professor; akademik
O‘zbekiston Respublikasi
Fanlar akademiyasining haqiqiy a’zosi
Kryukova Tatyana Leonidovna
Psixologiya fanlari doktori, professor
Kostroma davlat universiteti Belorusiya
Karpinskiy Konstantin Viktorovich
Psixologiya fanlari doktori, professor
Grodno davlat universiteti Belorusiya
Urazbayeva Dilbar Abdullayevna
Psixologiya fanlari doktori (DSc), professor
Ma’mun Universiteti NTM
Jumaniyazova Nasiba Ramatillayevna
Psixologiya fanlari doktori (DSc), dotsent
Ma’mun Universiteti NTM
Nurullayeva Baxtigul Bobojonovna
Psixologiya fanlari nomzodi, dotsent Ma’mun
Universiteti NTM

IQTISODIYOT FANLARI

Ruzmetov Baxtiyar
Iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ma’mun Universiteti NTM
Sherov Alisher Bakberganovich
Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Ma’mun Universiteti NTM
Voronsova Yuliya Vladimirovna
Iqtisodiyot fanlari nomzodi
Moskva davlat boshqaruvi universiteti
Jabborov Umarbek Rustambekovich
Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
Ma’mun Universiteti NTM
Cho‘ponov San’at Otanazarovich
Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
Ma’mun Universiteti NTM
Niyazmetov Islambek Masharipovich
Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Ma’mun Universiteti NTM

PEDAGOGIKA VA FALSAFA FANLARI

Sardor Sharifzoda O'razboy Tabib o'g'li
Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ma'mun Universiteti NTM
Adilov Zafar Yunusovich
Falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Ma'mun Universiteti NTM
Boltayev Abdurahim Amanovich
Falsafa fanlari doktori, dotsent
Ma'mun Universiteti NTM
Zoirov Erkin Xalilovich
Falsafa fanlari doktori, dotsent
Buxoro davlat texnika universiteti
Nurullayeva Baxtigul Bobojonovna
Psixologiya fanlari nomzodi, dotsent Ma'mun Universiteti NTM

TIBBIYOT FANLARI

Yuldashev Baxrom Sobirjanevich
Tibbiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Ma'mun Universiteti NTM
Abdullayev Ravshanbek Babajonovich
Tibbiyot fanlari doktori, professor
Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali
Esamuratov Aybek Ibragimovich
Tibbiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali
Samandarova Barno Sultonovna
Biologiya fanlari nomzodi, dotsent
Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali
Tajiyeva Zebo Baxodirovna
Tibbiyot fanlari falsafa doktori (PhD)
Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

ILMIY JURNAL TEXNIK KOTIBI

Yunusxo'jayev Habibulla Zafar o'g'li
Ma'mun Universiteti NTM

Журнал включен в перечень ВАК национальных научных изданий, рекомендуемых для публикации основных научных результатов диссертаций по медицинским наукам постановлением № 01-08/3068/17 от 27 сентября 2024 г.

Page Maker | Верстка | Са ,ифаловчи: X. Mirzaxmedov

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: http://www.tadqiqot.uz/; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: http://www.tadqiqot.uz/; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

МУНДАРИЖА | СОДЕРЖАНИЕ | CONTENT

FILOLOGIYA

1. Djumanova Dilbar Raximovna, Bakiyeva Gulandom Xisomovna, Yuvasheva Shoira Maxamadovna
MAQOLLARNING GENDERLIK: RUS VA INGLIZ TILLARIDA OILAVIY MUNOSABATLAR SEMANTIKASI……………………………………………………………….6

2. Xajiyeva Dilfuza Adambayevna
HAMID OLIMJON SHE’RIYATIDA TABIAT TASVIRI: BAHOR, TOG‘ VA TUN POETIK SEMANTIKASI……………………………………………………………………………….12

3. Эргашева Дилфуза Камиловна
ЦЕННОСТНЫЕ ТРАНСФОРМАЦИИ В СОВРЕМЕННОЙ РУССКОЙ ЖЕНСКОЙ ПРОЗЕ…………………………………………………………………………………….17

4. Grigoryeva Mariya Vitalyevna
RUS VA O‘ZBEK ADABIYOTSHUNOSLIGIDA XRONOTOP (FAZOVIY KONFIGURATSIYA) NING BADIIY VA FUNKSIONAL XUSUSIYATLARI………………...21

TARIX

1. Abdullayeva Laylo
O‘RTA SINFNING SHAKLLANISHI VA UNING TARIXIY-NAZARIY ASOSLARI………….25

2. SHeripov Umarbek Atajanovich
MARKAZIY OSIYODA SUV XAVFSIZLIGI MUAMMOSI VA SIBIR DARYOLARINI BURISH LOYIHASI: TARIXIY TAJRIBA VA ZAMONAVIY GEOSIYOSIY TAHLIL……….30

3. Kamolova Habiba Muhammadiyevna
AMIR TEMUR VA SHAHRISABZ: TARIXIY MEROS VA ZAMONAVIY TARAQQIYOT….34

4. Allaberganov Ollabergan Arslanbekovich
1945–1956-YILLARDA XORAZM VILOYATIDA PENSIYA TA’MINOTI (YUTUQ, KAMCHILIK VA TAFOVUTLAR)...38

5. Matyakubova Shaxodat Xamidjanovna
V–XI ASRLARDA JANUBIY OROLBO‘YI HUDUDIDA AHOLI TURAR-JOYLARINING MADANIY-XO‘JALIK RIVOJI VA IQTISODIY-ETNOMADANIY MUNOSABATLAR (XORAZM ARXEOLOGIK TADQIQOTLARI ASOSIDA)...43

6. Jumaniyazova Intizor To‘lkinovna
MAMLAKATIMIZDA DINIY TA’LIM VA UNING HUQUQIY ASOSLARI…………………..48

7. Alimova G‘unchaxon Baxodirovna
ARAB MUHAMMADXON VA UNING AVLODLARI DAVRIDA XIVA XONLIGINING MUSTAHKAMLANISHI……………………………………………………………………..52

8. Г.А. Дадамирзаева
ЎЗБЕКИСТОНДА ҲУНАРМАНДЧИЛИК КООПЕРАЦИЯСИНИНГ ТАШКИЛИЙ-ҚУРИЛИШ ЖАРАЁНИНИНГ АМАЛГА ОШИРИЛИШИ…………………………………….56

9. Mamasaidov Lutfillo Payzullo o‘g‘li
TA’LIM TIZIMIGA KOMMUNISTIK G‘OYALAR TATBIQI VA UNING IJTIMOIY OQIBATLARI..63

10. Matkarimova Intizor Atabayevna
AHOLINI RO‘YXATGA OLISHNING JAHON TAJRIBASI…………………………………….69

FALSAFA

1. Nurmatov Jaxangir Yeshbayevich, Turobov Bekpulat Nusratullayevich
E.E.BERTELS ASARLARIDA NAVOIY MA’NAVIY MEROSI TAHLILI……………………..76

2. Bozorov Mustafo Jabborovich
MIGRATSIYA JARAYONINING GENEZISI: IJTIMOIY-FALSAFIY TAHLIL………………..82

«MA'MUN SCIENCE» JURNALI
ЖУРНАЛ «MAMUN SCIENCE»
JOURNAL «OF MAMUN SCIENCE»
ISSN: 2181-0000
www.tadqiqot.uz

Matyakubova Shaxodat Xamidjanovna
Urganch Ranch texnologiyalar universiteti dotsenti PhD.

V–XI ASRLARDA JANUBIY OROLBO'YI HUDUDIDA AHOLI TURAR-JOYLARINING MADANIY-XO'JALIK RIVOJI VA IQTISODIY-ETNOMADANIY MUNOSABATLAR (XORAZM ARXEOLOGIK TADQIQOTLARI ASOSIDA).

http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.19007640

Annotatsiya. Mazkur maqolada milodiy V–XI asrlarda Janubiy Orolbo'yi hududida joylashgan aholi turar-joylarida kechgan madaniy-xo'jalik jarayonlari, iqtisodiy va etnomadaniy munosabatlar masalalari yoritilgan. Tadqiqot Xorazm arxeologik ekspeditsiyasi materiallari hamda mustaqillik yillarida olib borilgan ilmiy izlanishlar asosida amalga oshirildi. Ishda Amudaryo dinamikasi, sug'orish tarmoqlarining rivoji va qisqarishi, aholi joylashuvi, hunarmandchilik va dehqonchilik tarmoqlarining holati tarixiy-bosqichli va nazariy-qiyosiy yondashuv asosida tahlil qilindi. V–VI asrlar, VII–IX asrlar hamda IX–XI asrlar birinchi yarmida yuz bergan ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar alohida tarixiy bosqichlar kesimida ochib berildi.

Kalit so'zlar. Janubiy Orolbo'yi, Xorazm, ilk o'rta asrlar, aholi turar-joylari, sug'orish tizimlari, Amudaryo, madaniy-xo'jalik hayot, etnomadaniy munosabatlar, arxeologik tadqiqotlar.

КУЛЬТУРНО-ХОЗЯЙСТВЕННОЕ РАЗВИТИЕ И ЭКОНОМИКО-ЭТНОКУЛЬТУРНЫЕ ОТНОШЕНИЯ НАСЕЛЕНИЯ ЮЖНОГО ПРИАРАЛЬЯ В V–XI ВВ. (ПО МАТЕРИАЛАМ ХОРЕЗМСКИХ АРХЕОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ).

Аннотация. В статье рассматриваются культурно-хозяйственные процессы, экономические и этнокультурные отношения, происходившие в поселениях населения Южного Приаралья в V–XI вв. н.э. Исследование основано на материалах Хорезмской археологической экспедиции, а также на трудах ученых периода независимости. Особое внимание уделено динамике русла Амударьи, развитию и трансформации ирригационных систем, расселению населения, а также состоянию земледелия и ремесленного производства. На основе историко-стадийного и сравнительно-теоретического анализа выделены три основных этапа социально-экономического развития региона.

Ключевые слова. Южное Приаралье, Хорезм, раннее Средневековье, поселения, ирригация, Амударья, хозяйственно-культурные процессы, этнокультурные отношения, археология.

IRRIGATION SYSTEMS, SETTLEMENT PATTERNS, AND ETHNO-CULTURAL RELATIONS IN THE SOUTHERN ARAL SEA REGION AND KHOREZM (5TH–11TH CENTURIES).

Abstract. This article examines the cultural and economic activities, as well as economic and ethno-cultural relations, that took place in settlements of the Southern Aral Sea region during the 5th–11th centuries AD. The study is based on materials from the Khorezm Archaeological Expedition and research conducted during the years of independence. Special attention is given to the dynamics of the Amu Darya River, the development and decline of irrigation systems, settlement patterns, agriculture, and handicraft production. Using historical-stage and comparative theoretical approaches, the study identifies three major phases of socio-economic development.

Keywords. Southern Aral Sea region, Khorezm, early Middle Ages, settlements, irrigation systems, Amu Darya, cultural and economic life, ethno-cultural relations, archaeology.

Kirish. Janubiy Orolboʻyi hududi, xususan Xorazm vohasi Markaziy Osiyoning qadimdan shakllangan madaniy-xoʻjalik va sivilizatsion makonlaridan biri hisoblanadi. Ushbu hududda milodiy V–XI asrlarda yuz bergan ijtimoiy-iqtisodiy va etnomadaniy jarayonlar Amudaryo havzasidagi sugʻorish tizimlari, aholi joylashuvi, dehqonchilik va hunarmandchilik taraqqiyoti bilan chambarchas bogʻliq boʻlgan. Ilk oʻrta asrlarda Janubiy Orolboʻyi hududida kechgan tarixiy jarayonlar nafaqat mahalliy xoʻjalik tizimlarining rivoji, balki etnik-madaniy aloqalar va hududiy integratsiya jarayonlarini ham belgilab bergan.

Mazkur davrga oid ilmiy tadqiqotlarda Amudaryo oʻzanlarining oʻzgarishi, sugʻorish inshootlarining faoliyati va qisqarishi, aholi turar-joylarining joylashuvi hamda iqtisodiy munosabatlarning transformatsiyasi muhim ilmiy muammo sifatida koʻrib chiqiladi. Xorazm arxeologik ekspeditsiyasi materiallari hamda mustaqillik yillarida olib borilgan izlanishlar bu masalalarni qayta baholash va yangi ilmiy xulosalar chiqarish imkonini bermoqda.

Adabiyotlar tahlili. Janubiy Orolboʻyi va Xorazm vohasining ilk oʻrta asrlar tarixini oʻrganishda fundamental ilmiy tadqiqotlar avvalo Xorazm arxeologik ekspeditsiyasi faoliyati bilan bogʻliq. Ushbu yoʻnalishda S.P. Tolstov asarlari alohida ilmiy ahamiyatga ega boʻlib, unda Kushan–Afrigʻ davri, Afrigʻiylar va Afrigʻ–Somoniylar davriga oid madaniy qatlamlar, sugʻorish tizimlari va aholi turar-joylari keng yoritilgan. Tadqiqotchi Amudaryoning oʻng sohili hududlarida joylashgan Burgutqal'a, Teshikqal'a, Uyqal'a, Qumbosganqal'a kabi yodgorliklarni madaniy-xoʻjalik markazlari sifatida tavsiflaydi.

Xorazm irrigatsiya tizimlari va aholi xoʻjalik hayotini chuqur tahlil qilgan olimlardan biri Ya.G'. G'ulomov boʻlib, uning "Ilk feodalizm davrida irrigatsiya" mavzusidagi qarashlari Amudaryodan chiqarilgan qadimgi kanallar tizimi va ularning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatini ochib beradi. Muallif sugʻorish tarmoqlarining qisqarishi va qayta tiklanishi jarayonlarini siyosiy boshqaruv tizimlari bilan uzviy bogʻlaydi.

Metodologik asoslari. Tadqiqot jarayonida arxeologik, tarixiy hamda qiyosiy-tahliliy metodlar kompleks tarzda qoʻllanildi. Tahlilda tarixiy-bosqichli yondashuv asosida V–XI asrlarda Janubiy Orolboʻyi hududida yuz bergan madaniy-xoʻjalik va iqtisodiy jarayonlar uch tarixiy davr kesimida oʻrganildi. Arxeologik metod yordamida yodgorliklardan olingan moddiy manbalar, turar-joylar tuzilishi, sugʻorish inshootlari va hunarmandchilik mahsulotlari tahlil qilindi. Nazariy-qiyosiy yondashuv Xorazm arxeologik ekspeditsiyasi materiallari bilan mustaqillik yillaridagi tadqiqotlar natijalarini solishtirish imkonini berdi. Hududiy-geografik yondashuv esa Amudaryo dinamikasi hamda oʻng va soʻl sohil hududlarida kechgan iqtisodiy va etnomadaniy jarayonlarning oʻziga xos jihatlarini aniqlashga xizmat qildi.

Tahlil. V-XI asrlarda Janubiy Orolboʻyi hududi madaniy-xoʻjalik xududlari turar-joylarda axoli tomonidan olib borilgan iqtisodiy etnik-madaniy munosabatlarni Xorazm ekspeditsiyasi xam mustaqillik yillari tadqiqotchilari asarlarida qayd qilingan tarixiy ma'lumotlar asosida ushbu bandni yoritish mumkin. Shu ma'noda S.P.Tolstov, Ya.Gʻ.Gʻulomov, Ye.Ye.Nerazik asarlarida xamda A.Qurbonov nashrlarida qayd qilingan tarixiy ma'lumotlarni nazariy-qiyosiy qatlamdan kelib chiqib, quyidagi tarixiy bosqichlarga ajratish imkoniyati bor:

1-bosqich.Milodiy V-VI asr birinchi yarmi
2-bosqich. Milodiy VII asr ikkinchi yarmi – IX asr
3-bosqich.IX-XI asr birinchi yarmi.

S.P.Tolstov Ye.Ye.Nerazik asarlarida Amudaryo dinamikasi natijasida oʻng va soʻl sohilda milodiy-XI asrlarda qishloq va shaharlarning rivojlanish xususiyatlari quyidagi fikr-muloxazalarni kuzatish mumkin.

S.P.Tolstov ilk monografiyasining “Saxroda devor boʻlimini ikkinchi bandining “A” “Ibtidoiy Xorazm” punktida Kushan-afrigʻ madaniyati (III-V asr), asosiy yodgorliklari Tuproqqala, Yakke-parsan, kichik Qavatqala.

B. Oʻrta asrlar Xorazm punktida Afrigʻiylar madaniyati (VI-IX asr, bunga Burgutqala, Teshikqala yuqori qismi ikkinchi tarixiy davri Afrigʻ-Samoniy madaniyati (IX-XI asr) arxeologik yodgorliklari, Burankala, Noibqala, Norinjon.

Tadqiqotning III bandida “Qadimgi sugʻorilish tarmoqlari taraqqiyoti” da Amudaryo oʻng sohilida Kaltaminor, Tozabogʻyob va Amirobod magistral inshootlari, ular sohili boʻylab qal’alar toʻgʻrisida ma’lumot berib, ular faoliyatining qisqarishi milodiy III-IV asrlarda boshlanishi. (Jonbosqal’a, kichik Qirqqiz va Ayozqala misolida).

Sugʻorilish inshootlarning faoliyatlari qisqarishini milodiy VIII-IX asrlarga oidligini Burgutqala, Qirqqizqala atroflariga suv yetib kelmaganligi, faqat Gavxore kanali suv ta’minoti boʻlganligi bois Norinjonda madaniy hayot davom etganligi;

Uchinchi tarixiy davr (XIII-XIV asr. XII- XIII asr boshlari Gavxore kanali suv ta’minoti yuqori boʻlganligi uchun iqtisodiy va etnik munosabatlar rivojlangan deb qayd qilingan[7,cc.39-46.].

Tadqiqotning “Oʻn ikki ming qasrlar davri(ilk oʻrta asrda Xorezm) boʻlimi birinchi Burgutqala tanazzul vohasi bandida Burgutqala madaniy xoʻjalik markazi doirasida Teshikqala, Uyqala, Qumbosgan qala, Dumanqalalarni joylashishi, mudofaa devorlari, ularni uy-xonalaridan olingan moddiy ashyolar, ularning rasmlari (Burgutqala, Uyqala, Qumbosganqala), Burgutqala atrofida 10x10 m, 20x20 m, 50x50m, 100-100 m kvadrat shaklda mitti-mitti axoli turar joylari rasmlari berilgan.

Tadqiqotchining oʻtgan asr 60 yillari boshida nashrida “Oʻrta asrlar” bobini “Antik va oʻrta asr” bandida milodiy V-VI asrlarda yer unumdorligini oshirish uchun eski uylarning paxsa devorlaridan foydalanishga oʻtilishi, IX-X asrda xududlarni sugʻorishning “chigʻir” dan foydalanishga oʻtganligi degan fikrlariga qoʻshilish mumkin.

V-VI asrlarda sugʻoriladigan yerlarning qisqarish mulohazalari xato qilgan. VII-VIII asrlarda sugʻorilish inshootlari qisqarishi toʻgʻrisida fikridan voz kechib, sugʻoriladigan yerlar kengayishi, u xam flodan urushlari natijasida toʻxtalib, u yana davom etgan fikrlari real voqelikni tasvir qilmaydi.

V-VI asr birinchi yarmi-VI asrni ikkinchi yarmi axoli turar-joylarda kechgan jarayonlar sugʻorilish inshootlarining ta’minoti bilan bogʻliqligiga tadqiqotchi e’tibor bermaydi,mazkur tarixiy davrda siyosiy munosabatlar keskinlashishi sulolar boshqaruv tizimlarining oʻzgarishlari bilan bogʻliq. Bu masalada Ya.Gʻ.Gʻulomovning fikr-mulohazalariga e’tibor berish lozim. Chunonchi, tadqiqotchining hozirgi kunda oʻz ilmiy ahamiyatiga ega boʻlgan monografiyasining V bobi “Ilk feodalizm davrida irrigatsiya (IV-IX asrlarda afrigʻiylar sulolasining 22 ta vakillari, III-VI asr Afrigʻ Xorazmda boshqaruv tizimini olib borish, IV asrda Anqal’a, Qirqqiz, Jildiqqala, Katqala atroflarda, Katta Bozorqala xududlarida iqtisodiy hayot yakun topganligi, chap sohilda xam yuksalish kuzatilmaydi, hayot faqat V-VI asr boshlarida yuksalish boshlanganligi, ularda hayot milodiy VIII asrlargacha davom etganligini, IX-XI asrlarda esa Amudaryodan chiqarilgan eski faoliyat olib borgan sugʻorilish inshootlari arab geograflari asarlarida qayd qilingan Xeykanik, Kardaran xos, Gavxoʻra, Kirya, Xazarasp, Xiva, Madra, Vadok sugʻorilish inshootlari tizimida qishloq va shaharlarda madaniy hayot kechganligi toʻgʻri qayd qilingan[2,бб.120-137.].

P.P.Ivanov asarida Xiva shaxri atroflari axoli oʻzlashtirish natijasida faoliyat olib borgan Pishkanin, Angarik, Rafanik, Bezganik, Knip axoli turar-joylari toʻgʻrisida ma’lumotlar kuzatilmaydi[3,cc.35-38.].

Natijalar. X asr arab geograflari Ibn Rusta asarida Kat, Jurjoniya (Gurganch, Mazdahkon Xarvaz turar-joylari al-Istaxriy va al-Muqaddasiy asarlarida Amuldan-Shuroxongacha axoli markazlari yuqligi, chap sohilda esa Tuyamuyingacha qishloq va shaharlarni bogʻlagan “Sepaya”

yuli faoliyat olib borganligi, iqtisodiy etnik-madaniy munosabatlar rivoj topganligi qayd qilingan. Xorazm vohasi ilk oʻrta asr tadqiqotchisi Ye.Ye.Nerazik tadqiqotlarida iqtisodiy-munosabatlar va etnik-jarayonlarini ikki tarixiy davrga ajratgan xolda yoritgan, lekin iqtisodiy-madaniy jarayonlar tanazulli va qayta rivojlanish masalalari toʻgʻrisida xulosalarini kuzatish qiyin. Aholi markazlarida xoʻjalik-madaniy hayot davom etganligi (Tuzqir-yodgorligi) Kuna Uvaz, Tuprakkala, Yarbekirqala, oʻng sohil hududida Yakke-Parsan-II, Jonbosqala (Antik davr) yodgorligi atroflarida “Kushk” № 3,4, Qoʻrgʻoshinqala yodgorligi atrofida sugʻorilgan yerlar, Ayazqala yodgorligi tevarak-atrofida Ayozqala-2, Katta Guldursun atroflarini suv bilan ta’minlagan Yakkaparsan, Qirqqiz sugʻorilish inshootlari toʻgʻrisida ma’lumotlar oʻrin olgan boʻlib, bu iqtisodiy munosabatlar va etnik jarayonlarga omil boʻlganligi XII asrgacha boʻlgan davr bilan chegaralagan.

Xorazm vohasida ilk oʻrta asrda kechgan ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarda yuz bergan tub oʻzgarishlarga e’tibor bergan.

Tadqiqotchining ilk asarida Amudaryo oʻng sohili geografik manzarasini tasvir qilgan Burgutqal’a vohasining geografik joylashishi, uning hududida joylashgan Uyqala, Burgutqala, Qumbasganqala, Dumanqala, Teshikqala, ular atrofida joylashgan kvadrat shaklda istehkomli va istehkomsiz 100x100m, 80x80 m “Kushk” lar joylashishi, mudofaa devorlari Yakkaparsan-2 yodgorligi kvadrat xolati tiklangan, xamda Burgutqala sugʻorilish inshooti suvi barqaror boʻlganligi bois yuqorida qayd qilingan yodgorliklar xunarmandchilik markazlari, ulardan olingan moddiy ashyolarni rasmlari berilgan[5,cc.129.].

Tadqiqotchi Amudaryo soʻl sohili hududida kechgan iqtisodiy va etnik madaniy munosabatlarni rivojlanishi masalalari e’tibordan qoldirgan.

Ikkinchi monografiyasida esa Amudaryo oʻng va soʻl sohili xududlarida I-VIII asrlarda ba’zi xududlarni IV-V asrlarda jamiyatni qamrab olgan iqtisodiy va madaniy inqiroz qayd qilingan, lekin unga ta’sir omillar qayd qilinmaydi.

A.Asqarov milodiy IV asrdan boshlab oʻng sohil axoli turar-joylari Qizilqala, Ayozqala-2, Burgutqala, Tuproqqala, Davkesgan qalalarda hayot susaygan, Xazarasp, Dargʻon, Zamaxshar, Olmaotishgan-2 axoli koʻnikmalarida madaniy hayot kechganligi, milodiy VI asrdan boshlab, Mizdaxqon, Ichanqal’a

Xazarasp qal’alari mudofaa devorlari ta’mirlanishi, madaniy hayot jonlanishini qayd qilgan[1,бб.50-51.].

Q.Sobirov monografiyasida antik davr arxeologik yodgorliklar tarixini oʻrganish bilan birga, ilk oʻrta asr qishloq va shaharlarida xoʻjalik-madaniy hayot davom etganligini izohlagan[6,бб.60-80.].

Tadqiqotchilar nashrida ilk oʻrta asr davrida turar-joylarda oʻrnashgan axoli olib borgan madaniy-xoʻjalik soxalari rivojlanganligini Burgutqala dehqonchilik vohasida xamda soʻl sohil hududida Kardar davlati, uning poytaxti Xayvonqala (Kuyukkala) da iqtisodiy va etnik munosabatlar davom etgan[4,cc.153-161.].

Quyi Amudaryo hududida ilk oʻrta asr jamiyatini qamrab olgan ijtimoiy-iqtisodiy va etnomadaniy munosabatlarda kechgan jarayonlar mazmuniga e’tibor bergan A.Qurbonov, ikki tarixiy davrga, ya’ni milodiy V-VI asr birinchi yarmida Sulton Uvays togʻi Janubiy xududlari, Yonboshqala yodgorligi atroflarida madaniy-xoʻjalik inqiroziga, xamda faoliyat olib borgan xududlarda axoli ijodiy faoliyati qisman olib borilib,ikkinchi tarixiy davrda milodiy VI asr ikkinchi yarmi- IX asrlarda jamiyatimizning barcha sohalarida qaytadan rivojlanishi boshlanganligi Kat, Katta Guldursun, Xiva, Xazarasp, Olmaotishgan-2, Zamaxshar, Voengan, Gurganch, Davkasgan qishloq va shaharlarni misol qilgan.

Xulosa. Xorazm davlatida milodiy V-VI asrlarda shaharlarda hunarmandchilik, ayniqsa sopol ishlab chiqarish inqrozga uchragan. Bu olib borilgan arxeologik tadqiqot ishlari natijasida Tuproqqal’a yodgorligini oʻrganish asosida aniqlangan. Sopol idishlar koʻpol boʻlib, qoʻlda ishlangan, uning loyi tarkibida ham turli qoʻshimchalar boʻlgan. 1937-yilda Teshik -qal’ada olib borgan tadqiqot ishlari natijasida Afrigʻiylar hukmronligi davrida Xorazmning moddiy madaniyatini yoritishga imkon bergan.

Afrig'iylar davrida sopol ishlab chiqarish texnikasi antik davrdan tubdan farq qilgan. Tadqiqotlar jarayonida uni ikkita bosqichga ajratishgan:

1. Teshik – qal'a ko'shkining quyi qatlamidan topilgan. Uning sopol idishlari Tuproq–qal'a yodgorligining quyi bosqichidagi sopol idishlarga o'xshash bo'lgan. Tadqiqotchilar uni milodiy VI asr bilan belgilash mumkin deb ko'rsatishgan. Bu davrga oid sopol idishlar asosan №1 xonadan topilgan.

2. Ko'shkning yuqori qatlamidan topilgan. Asosan №4 xonadan topilgan va bu sopol idishlar №36 raqam bilan belgilangan qo'rg'on topilmalari bilan ham o'hshash bo'lgan. Tadqiqotchilar shu asosda va tangalar asosida uni VIII asr bilan davrlashtirganlar.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Асқаров А. Ўзбек халқининг этногенези ва этник тарихи. – Тошкент: "Университет". 2007. – Б. 50-51.
2. Ғуломов Я.Ғ. Хоразмнинг суғорилиш тарихи. – Тошкент. "Фан", 1959. – Б. 120-137.
3. Иванов П.П. Архив Хивинских ханов. – Л.1940. – С 35-38.
4. Кдырниязов М.Ш, Ягодин В.Н, Мамбетуллаев М.М, Сагдуллаев А.С, Кдырниязов О.Ш. История цивилизации Хорезма. – Нукус. "Каракалпакистан". 2017. – С.153-161.
5. Неразик Е.Е. Сельские поселения Афригидского Хорезма. – М.: "Наука", 1966. – С. 129.
6. Собиров Қ.Хоразмнинг қишлоқ ва шахарлари мудофаа иншоотлари. – Тошкент: "Фан". 2009. – Б 60-80.
7. Толстов С.П. Древний Хорезм. – М.: МГУ. 1948. – С. 39-46.

ISSN 2181-9696

Doi Journal 10.26739/2181-9696

«MA'MUN SCIENCE» JURNALI

ЖУРНАЛ «MAMUN SCIENCE»

JOURNAL OF «MAMUN SCIENCE»

Maqolani tayorlashda qo'yiladigan talablar:

1. *Maqola o'zbek, ingliz va rus tillarida minimal 6 sahifadan iborat bo'lib, Microsoft Word dasturida Times New Roman shriftida 12 kegl, 1 satr oralig'ida, sahifalar barcha tomondan 2 sm qoldirilgan holda bo'lishi shart.*
2. *Satr boshi - 1,25 sm bo'lib, satrlarni eniga to'g'irlash, so'zlarni boshqa qatorga ko'chirish avtomatik tarzda bo'lishi lozim.*
3. *Birinchi qator o'ng tomondan muallifning familiyasi, ismi va otasining ismi, ikkinchi qatorda muallifning ish joyi, lavozimi, ilmiy darajasi va unvoni, e-mail va telefon raqami, uchinchi qatorda sahafaning o'rtasida bosh va qalin harflar bilan maqolaning nomi yoziladi. Ushbu ma'lumotlar o'zbek, ingliz va rus tillarda berilishi lozim.*
4. *Keyingi qatordan o'zbek, ingliz va rus tillarida 60 so'zdan iborat annotatsiya beriladi.*
5. *Keyingi qatordan 7-10 ta o'zbek, ingliz va rus tillarida kalit so'zlar beriladi.*
6. *Keyingi qatordan asosiy matn boshlanadi va maqola 4 qismdan iborat bo'ladi: Mavzuning dolzarbligi. Metodlar va o'rganilganlik darajasi. Tadqiqot natijalari. Xulosa.*
7. *Maqolalar ilmiy ahamiyatga ega bo'lib, ulardagi fakt va fikrlar asoslangan hamda mustaqil ma'no kasb etishi lozim, plagiat holati taqiqlanadi. Muallif foydalanilgan adabiyotlarni aniq ko'rsatishi, olingan iqtiboslarning aniq manbalarini keltirishi lozim.*
8. *Web of science hamda Scopus tizimidagi jurnallardan iqtiboslar olish maqsadga muvofiqdir.*
9. *Iqtiboslar matn ichida [1, 25] beriladi. Adabiyotlarning to'liq ro'yxati asosiy matndan so'ng alifbo tartibida ko'rsatilishi lozim.*

Требования к оформлению научной статьи:

1. *Статьи должны содержать 6 страниц, в формате Times New Roman на Microsoft Word, 12 кегль, 1 см, со всех сторон 2 см.*
2. *Начала абзаца – 1,25 см, формировать строки по ширине, перенос слов в другой ряд должен быть в автоматическом порядке.*
3. *В первой строке от правой стороны Ф.И.О. автора, во второй строке место работы, должность, ученая степень и ученое звание, e-mail и номер телефона, в третьей строке по центру страницы прописными буквами жирным шрифтом название статьи. Эта информация должна быть предоставлена на узбекском, английском и русском языках.*
4. *В следующей строке аннотация из 60 слов на трех языках: узбекский, английский и русский.*
5. *Со следующей строки ключевые слова 7-10.*
6. *Далее начинается основной текст. новной текст начинается со следующей строки, и статья состоит из 4 частей: актуальность темы, методы и уровень исследования, результаты исследования, заключение.*
7. *Статьи должны иметь научное значение, факты и идеи должны быть обоснованными и избежать плагиатства. Автор должен точно указать использованную дитературу и ссылку на источники, при помощи которых он выразил свое мнение.*
8. *Сноски или ссылки должен быть взяты из Web of science, а также системы журналов Scopus.*
9. *Цитирование приводится в тексте [1, 25] Польный список литературы должен быть указан после основного текста, а алфавитном порядке.*

Requirements of the articles submitted:

1. *Articles should be at least 6 pages, in Times New Roman, 12 pt., 1 inter.*
2. *The line head should be 1,25 cm, line spacing, and the words should be automatically moved.*
3. *The author's full name should be on the first line from the right; the author's place of work, position, academic degree, and academic rank, email address, and phone number should be on the second line; the article title should be centered in bold, capital letters, on the third line. This information should be provided in Uzbek, English, and Russian.*
4. *An annotation of 60 words in the next line in three languages.*
5. *Key words from the next row in three languages 7-10.*
6. *The next line begins with the main text. The main text begins on the next line, and the article consists of four parts: the relevance of the topic, the methods and level of research, the results, and the conclusion.*
7. *Articles must be of scientific importance and facts and opinions in the article should be well-grounded and have an independent meaning, and they must be free of plagiarism. The author must clearly demonstrate the literature used in his or her opinion, and provide the exact sources of the extracts.*
8. *Quotes should be from "Web of science" and "Scopus" journals.*
9. *A complete list of publications should be followed in alphabetical order after the main text. Seals and references should be in the main text [1, 25].*